

Роман Соловій

Перехід від модерну до постмодерну в інтерпретації Виникаючої церкви

Roman Soloviy

Transition from Modernity to Postmodernity in the interpretation of Emerging church

Different views of theologians of Emerging church on the detail of content of the transition from modernity to postmodernity are analyzed. The view that most of them follow the concept of Stanley Grenz is advocated. Postmodernism is considered as both intellectual mood and cultural expression which becomes increasingly dominant in the contemporary society. The new era requires that the church should remove from its faith the «viruses of modernity» and develop a new model of ministry that is relevant for the proponents of postmodern worldview.

Keywords: postmodernism, Emerging church, Brian McLaren, Stanley Grenz

Аналізуються різні погляди богословів Виникаючої церкви на деталі змісту переходу від модерності до постмодерності. Обстоюється думка, що більшість із них дотримуються концепції Стенлі Гренца. Постмодернізм розглядається ними як інтелектуальний настрій і форма культурного самовираження, які стають все більш домінуючими в сучасному суспільстві. Нова епоха вимагає від церкви усунення з її віри «вірусів модерності» і побудови нової моделі служіння, релевантної для носіїв постмодерного світогляду.

Ключові слова: постмодернізм, Виникаюча церква, Браян Макларен, Стенлі Гренц

Найяскравішим у сучасному західному протестантизмі рухом, що відкрито проголосив своєю метою втілення царства Божого у еkleктичній культурі постмодернізму, є Виникаюча церква. Незважаючи на свою нетривалу історію, рух проник у численні помісні церковні спільноти, богословські навчальні заклади та парацерковні організації, здебільшого у Північній Америці та Великобританії. Рух свідомо відмовляється від будь-яких кроків до перетворення в деномінацію, залишаю-

чись вільним об'єднанням християн, які прагнуть без догматичних обмежень вести мову про християнську віру, місію та практику у сьогодишньому світі. З часу своєї появи на рубежі тисячоліть рух став об'єктом численних критичних досліджень, здебільшого з боку представників консервативного євангельського протестантизму (Д. Карсон, А. Молер, Дж. Тейлор, Г. Джонсон, Р. Глісон, К. Дейонг), які звинувачують рух у гетеродоксії, оскільки він не спирається на фаундаціоналістську епістемологію і герменевтику, що ґрунтується на вченні про непомильність Св. Письма. У той же час ряд дослідників намагаються більш об'єктивно підійти до нового релігійного феномена, розглядаючи його як своєрідну богословську лабораторію (Е. Гіббс і Р. Болджер, Р. Вебер, Е. Стетзер).

Мета цієї статті – проаналізувати особливості трактування переходу від модерну до постмодерну у богослов'ї Виникаючої церкви, розглянути, до яких трансформацій церковного життя спонукає намагання адаптувати богословські засади християнства до домінуючої культурної парадигми.

Виникаюча церква зародилася як радикальна форма реакції на довготривалий вплив цінностей Просвітництва і модернізму у західному християнстві. Послідовники руху вважають, що для ефективного досягнення Євангелієм нового постмодерністського світу необхідно надати радикально нового вигляду усім доктринам і практикам церкви. Складність визначення руху пов'язана з його наполегливим намаганням уникати будь-яких визначень і ярликів, прагненням залишатися за їх межами. Ця тенденція, очевидно, крім іншого пояснюється властивим постмодернізму негативним ставленням до всіх визначень та систем понять як до таких, що неминуче приводять до обмежень, узагальнень і цілісностей. Отож будь-яке знання, що володіє атрибутами системності і цілісності, постає як тоталітарне і репресивне. Визначення фіксують зв'язок між означальним і означуваним. Постмодерністи ж хочуть, навпаки, розв'язати цей зв'язок і дати хід вільній грі знаків.

Власне, саме поняття сутності постмодернізму неоднозначно осмислюється учасниками руху. Устами Нео, християнського персонажа своїх найвідоміших книг (трилогія «Новий вид християн»), Макларен окреслює основні принципи модерності, характеризуючи цей історичний період як епоху завоювання і контролю, машин, аналізу, світської науки, об'єктивності, критичності (у сенсі дискусії, діалектики, доведення), мо-

дерних національних держав і організацій, індивідуалізму, протестантизму, інституційної релігії і споживацтва. У книзі «Більш готові, ніж ви це усвідомлюєте» Макларен аналізує вплив вказаних вище характеристик модерністського світогляду на християнство. Насамперед, він зазначає, що під впливом модерністського прагнення до підкорення й управління (за допомогою імперіалістичних зусиль, нових технологій, намагання підпорядкувати всі сфери життя владі науки) церква прийняла схоже ставлення до життя і навіть розвинула аналогічну термінологію.

Традиційна оцінка євангелізації як завоювання людей для Христа має на увазі, що хтось терпить поразку. Виходячи з такої позиції, вважає Макларен, євангельські християни схильні вбачати мету євангелізаційних зустрічей у наверненні людини за допомогою логічно побудованої аргументації, так начебто раціональне прийняття істини – це все, що необхідно для людини, щоб стати послідовником Ісуса. За такого підходу дружні стосунки насправді не мають особливої цінності, вони розглядаються лише як засіб навернення, є виявом методології примусу, а не любові. Навіть віра сприймається як система незмінних вірувань, які повинні бути прийняті, а не як унікальний, радісний спосіб життя, любові і служіння¹.

Макларен вважає, що під впливом модерністського світогляду саме християнство стало розглядатися як механістичне і детерміноване². У модерності домінувало намагання розділити все на чіткі категорії, аналізуючи речі до рівня їх найпростіших складових елементів. Тож не дивно, що християнське богослов'я прийшло до переконання про можливість вмістити правду Євангелія в абсолютні закони, звести учнівство до простих понять. Однак ця метаморфоза зумовила втрату почуття подиву і таємниці у стосунках з Богом, ігнорування значення радості і свободи у відносинах з ним. Макларен вбачає модерністський вплив в уявленні про Бога як про контролюючу і жорстку особу, яка вимагає повної впевненості у віруваннях, здатних розв'язати будь-які питання, що можуть постати в нашому ходінні з ним. Християнське життя стало сприйматися як набір інформації, яку ми повинні прийняти у повному обсязі, і якщо у нас є сумніви чи внутрішня боротьба, то це відображення нестачі віри або якого-небудь іншого гріха. Як зазначає Макларен, якщо ми ставимося до християнства як до системи вірувань, яка зосереджується на передачі безсумнівних істин, що містяться в Писанні, то ми повинні бути

здатними вмістити ці істини в точні категорії. Таким чином, метою систематичного богослов'я стало нав'язування Біблії аналітичного підходу, розуміння її як системи абсолютно вірних істин і відповідей.

Християни, вважає Макларен, намагаються позиціонувати себе як громада віруючих, але на практиці живуть як модерністи, наголошуючи на індивідуалізмі. Ми стали настільки зосередженими на порятунку персональної душі, що нехтуємо роль церкви, тіла Христового в спасінні. Ця ж надмірна увага до індивідуального буття і спасіння зумовлює ігнорування соціальних потреб, таких як справедливість і турбота про довкілля³. Можливо, одним із найбільш провокаційних коментарів Макларена про вплив модерності на церкву є його зауваження, що хоча церква існує на землі, щоб служити іншим, занадто часто вона перетворювалася у постачальника релігійних товарів і послуг. У споживацькому дусі модернізму церква змагалася за «частку ринку» і «клієнтів» з іншими підприємствами та організаціями, які також борються за увагу й лояльність споживачів. Але церква не існує для задоволення потреб віруючих. Її справжнє покликання – бути вірною Господу Ісусу спільнотою, що у щоденному бутті виявляє глибину своєї віри і подібності до Христа. Тобто церква – це співтовариство людей, які беруть участь у місії, щоб примирити весь світ в покорі Ісусу як Господу.

Даючи загалом негативну оцінку впливу модернізму на церкву, Макларен спрямовує свої зусилля на створення нової версії християнства, здатної скористатися особливостями нової світоглядної і культурної епохи, що визначається переходом до постмодернізму. У книзі «Церква на іншій стороні» він визначає п'ять основних характеристик нового постмодерністського мислення: скептичне ставлення до визначеності, чутливість до контексту, більше гумору щодо життя, висока оцінка суб'єктивного досвіду і плекання відчуття духовної єдності шляхом більшого зосередження уваги на подібностях, ніж на відмінностях, що викликають ворожнечу⁴.

Розуміючи неоднозначне ставлення до постмодернізму у середовищі протестантських богословів, Макларен формулює три форми постмодернізму. По-перше, це «абсурдний постмодернізм», який заперечує існування об'єктивної істини, реальності та абсолютних етичних цінностей. На думку Макларена, цей різновид фактично не існує і використовується модерністами, щоб лякати людей. По-друге, це «юнацький по-

стмодернізм», що асоціюється з плюралізмом, споживацтвом, європейськими інтелектуалами і політичною коректністю; ця течія, з погляду автора, поступово відмирає. Третім напрямом є «виникаючий постмодернізм», який характеризується намаганням подолати як редукціоністський раціоналізм модернізму, так і плюралізм юнацького постмодернізму. Цей напрям ще не повністю визначився і, можливо, пройдуть десятиліття до його зрілого формулювання, та, як вважає Макларен, «народ віри» буде не лише сприяти визначенню змісту цього напрямку, але й формуватиме на його основі світогляд нової ери, перехід до якої триватиме, ймовірно, не одне десятиліття⁵. Тобто, говорячи про постмодернізм, Макларен намагається сформулювати новий підхід до християнської епістемології для фрагментованого світу, заперечуючи як модерністський абсолютизм, так і релятивізм, який він не ототожнює з постмодернізмом.

Автори руху мають різні погляди на деталі змісту переходу від модерності до постмодерності, проте більшість із них приймають концепцію Стенлі Гренца, згідно з якою ці дві епохи є кардинально протилежними. Постмодернізм розглядається ним як інтелектуальний настрій і форма культурного самовираження, які стають все більш домінуючими в сучасному суспільстві⁶. Гренц окреслює сутність постмодерністської епохи як перехід від раціоналізму до постраціоналізму, від індивідуалізму до постіндивідуалізму і від дуалізму до постдуалізму⁷. Перехід від раціоналізму до постраціоналізму викликаний піднесенням можливостей людської раціональності в епоху модерну. Для модерності властива впевненість у тому, що всесвіт керується універсальними законами, які доступні для людського розуму, а використання емпіричних наук і наукових методів дає людині підстави для того, щоб бути неупередженою, пізнавати об'єктивну істину і раціонально влаштувати своє буття. На думку учасників руху, результатом впливу модернізму на християнство стало його перетворення на раціоналістично-орієнтовану віру. Але нова епоха постмодерності вимагає осмислення християнства у термінах постраціоналізму⁸. Під постраціоналізмом мається на увазі відмова від тлумачення людського буття в одному лише когнітивному вимірі. Розум при цьому все ще розглядається як шлях до знань, але вже не єдиний шлях. Постмодерністи стверджують, що хоча розум і здатний виявити деякі аспекти істини і реальності, існують такі їх площини

ни, які можуть бути пізнані тільки через особистий та колективний досвід. Крім того, наукові методи не можуть забезпечити неупередженості у пізнанні об'єктивної істини. Процес пізнання неминуче зазнає впливу емоцій, інтуїції, досвіду і суспільного контексту суб'єкта пізнання, тому постмодерністи приходять до висновку, що об'єктивна істина не може бути отримана завдяки діяльності незалежного індивідуального розуму. Дослідження впливу цього переходу на християнство, як вважають постмодерністські богослови, приводить до висновку, що віра, побудована на індивідуалістичному раціоналізмі, не зможе вижити в постмодерністській культурі.

Згідно з Гренцом, ще однією прикметною рисою сучасної епохи є піднесення особистості. Якщо прийняти ідею про те, що кожна людина наділена здатністю виявити об'єктивну істину для себе, то зовнішня влада або приналежність до спільноти виявляються непотрібними для пізнання істини і визначення того, що є правильним чи неправильним. Як зауважує Макларен, індивідуалістський вплив на християнство привів до того, що віра стала сприйматися виключно у персональному вимірі. Епоха модерності була індивідуалістичною, та постмодерність характеризується постіндивідуалізмом. Якщо людина не може пізнати істину для себе, то для пізнання істини необхідні зовнішня влада або спільнота. На думку постмодерністів, розуміння істини залежить від того, яку конструкцію реальності створила та чи інша спільнота. А оскільки побудови реальності у різних спільнот є різними, то постмодернізм неминуче приймає і вітає різноманітність та плюралізм, в тому числі плюралізм переконань. Гренц погоджується, що обцинна природа істини призводить до нового виду релятивізму. Застосовуючи зсув християнства до постіндивідуалізму, Макларен закликає церкву відкрити для себе, що «євангеліє – це більше, ніж спасіння моєї індивідуальної душі»⁹.

Третьою рисою модерністської епохи, на думку Гренца, є дуалізм. Він стверджує, що проект Просвітництва був побудований на розділенні реальності на розум і матерію. Цей фундаментальний дуалізм знайшов своє вираження в уявленні Просвітництва про людську особистість як про «душу» (мислячу субстанцію) і «тіло» (фізичну речовину)¹⁰. Вплив дуалізму на християнство, стверджує Виникаюча церква, привів до перетворення його у релігію, яка впливає тільки на сакральну сферу життя людини, а не на її буття загалом. Цю ідею підтримують, зокрема,

Е. Гіббс і Р. Болджер. На їхню думку, тоді як представники традиційного євангельського християнства наголошують на епістемологічному аспекті постмодернізму, на нездатності пізнати абсолютну істину, Виникаюча церква вбачає сутність постмодерності у подоланні дуалізму, який призвів до поділу буття на сакральну і секулярну сфери, виокремивши царину секулярності, царство без Бога¹¹. Таким чином, рух ставить собі за мету подолати розрив світського і сакрального та перейти до постдуалізму, що поєднує трансцендентне й іманентне, священне й світське. Цей підхід знаходить свій вияв у намаганні залучити розум і почуття до поклоніння, в переконаності, що Бог діє як у церкві, так і в світській популярній культурі. Силкуючись перебороти дуалізм модерності, який вони сприймають як протилежний до принципів місійного та інкарнаційного життя, послідовники руху визнають необхідність збереження балансу між культурною доречністю та вірністю біблійному одкровенню, проте насправді часто ними ігноруються тіньові елементи постмодерністської культури, які неможливо примирити з Євангелієм.

Богослови Виникаючої церкви намагаються перенести свої богословські розробки у практичну площину. До прикладу, Макларен пропонує три кроки, які церква повинна зробити, щоб вижити і процвітати в умовах постмодерністської культури: зрозуміти її (перестати заперечувати, що перехід до нової світоглядної парадигми насправді відбувся), долучитися до неї (використати її для належного виконання своєї місії) і відповісти на неї¹². Оскільки постмодерністи перебувають у пошуках справжньої дружби, то вони хочуть бачити, що життя християн гармоніює з їхніми словами. У сфері євангелізації це означає, що вони повинні переконатися, що християни щиро дбають про них, а не спілкуються з ними лише заради того, щоб спонукати їх повернутися до Христа. Вони високо цінують спільноту, і в просякнутій індивідуалістичним духом культурі хочуть знайти в церкві таке місце, до якого зможуть належати, перш ніж повірять у церковні догми. Церква повинна відійти від звичного поділу на «спасених» і «не спасених», усвідомити навернення як процес і розуміти євангелізацію як засіб заохочення людей для просування у цьому процесі. Ще одним «зрушенням у мисленні» Макларен вважає прагнення постмодерністів повернути у світ диво і таємницю, викликане стремлінням сучасності пояснити все з погляду науки. Якщо Бог справді незмірно перевищує нас, то у богослов'ї повинні бути

спектри, які відображають цю істину, і ми не повинні намагатися аналізувати Бога таким чином, начебто можемо повністю зрозуміти його.

Крім цього Макларен пропонує п'ятнадцять стратегій, необхідних для того, щоб скористатися можливостями служіння у рамках нового постмодерністського світу. Ці зміни, зокрема, передбачають формування «покірної» апологетики та герменевтики у ставленні до віри та істини; відродження значущості віри на противагу незбалансованій зацикленості християнства на науковій достовірності; збільшення рефлексій і простору для життєвого досвіду і віри без легалістичної цензури чи обмежень; розвиток здатності слухати розповіді і ділитися ними без намагання втиснути все багатство досвіду в рамки логічних висловлювань; підвищення рівня обізнаності у сфері мистецтва, музики, літератури, театру та використання їх здобутків у проповіді Євангелія. Новий постмодерністський підхід до служіння, зауважує Макларен, вимагає від церкви усунення з її віри «вірусів модерності», таких як контроль, механістичність, об'єктивність, аналітичність, редукціоналізм, науковість, індивідуалізм, організаційність та споживацтво¹³.

Отже, богослови Виникаючої церкви поділяють спільне переконання, що постмодерністська епоха створює нові можливості для просування християнської звістки. Однак загалом для руху характерні не стільки теоретичні рефлексії про сутність постмодернізму, скільки прагматичні намагання розробити практичні шляхи досягнення Євангелієм постмодерністського суспільства. Богослови руху визначають постмодерністський етос як концентрацію культурних переходів, що вплинули в основному на молодші покоління. Це, зокрема, повернення до містерії, спрага за духовністю, нові моделі взаємопов'язаних спільнот, прагнення віднайти коріння у традиції і сильне бажання особистої зустрічі з Богом за допомогою зображень, ритуалів і таїнств, на противагу до словоцентричної форми модерністського християнства.

¹ McLaren B. *More Ready than You Realize: The Power of Everyday Conversations* / Brian D. McLaren. – Grand Rapids: Zondervan, 2002. – P. 41-42.

² Ibid. – P. 116.

³ Ibid. – P. 73.

⁴ *His. Church on Other Side*. – Grand Rapids: Zondervan Publishing Company,

2000. – P. 162-166.

- ⁵ His. The Method, the Message, and the Ongoing Story // The Church in Emerging Culture: Five Perspectives / Brian D. McLaren. – Grand Rapids: Zondervan, 2003. – P. 191-230.
- ⁶ Grenz S. A Primer on Postmodernism. – Grand Rapids: Eerdmans, 1996. – P. 13.
- ⁷ Ibid. – P. 169.
- ⁸ McLaughlin B. The ecclesiology of the Emerging church movement // Reformed Review. A Theological Journal of Western Theological Seminary. – 2008. – № 61. – P. 102.
- ⁹ McLaren B. Church on Other Side / Brian D. McLaren. – Grand Rapids: Zondervan Publishing Company, 2000. – P. 196.
- ¹⁰ Grenz S. A Primer on Postmodernism... – P. 171.
- ¹¹ Gibbs E., Bolger R. Emerging Churches: Creating Christian Community in Post-modern Cultures. – Grand Rapids: Baker Academic, 2005. – P. 66.
- ¹² McLaughlin B. The ecclesiology of the Emerging church movement. – P. 103.
- ¹³ McLaren B. Church on Other Side. – P. 189-197.